

Európa 1940-ben

írta: Feleky Géza

Jóslatokat felállítani mindig hálátlan feladat. Kivált pedig a politika és a gazdasági élet területén éri gyakran baleset a jövőmondást. Például most tíz éve olyan iskolázott fej és olyan éles szem, mint Walter *Rathenau*, úgy látta, hogy legalább 20, de inkább 30 millió németnek kell kivándorolnia, mert a háború és a békefeltételek súlya alatt összeroppant német birodalom csak 40 millió embert tarthat el. Körülbelül ugyanezt a diagnózist állította fel *Hoover*, mikor lemondott az élelmezési diktátor hivataláról és hazatért Amerikába. *Hoover* híres jelentése szerint Európa gazdasági és szociális válsága megoldhatatlan lesz addig, amíg nem sikerül a régi világot megszabadítani százmilliós emberfölslegtől. Száz millió olyan embertől, akiknek nem tud többé kenyeret adni Európa.

Az azóta eltelt évtized kissé megcáfolta ezeket a tételeket. Akármennyire stabilizálódott a munkanélküliség Angliában: a munkanélküliek száma a családtagokkal együtt nem éri el a 3 milliót, és jóval a 3 millió alatt mozog ez az „emberfölség” a német birodalomban. Franciaország pedig az elmúlt évek alatt állandóan kénytelen volt „importálni” külföldieket a munkásszükséglet fedezése végett. Hoover 100 millió fölösleges embere helyett 10 millió alá süllyedt az emberfölség Európában és a német nép helyzete is másként alakult, mint ahogy azt *Rathenau* gondolta.

*

Nem elég szilárd alap a következtetések felállítására az sem, hogy az abszurd, vagy az irracionális helyzetek csak rövid életűek lehetnek.

Nem Clemenceau és Foch tábornagy aratták a legnagyobb francia győzelmet a német nép fölött. A kissé elfelejtett Richelieu bíbornok kisebb áldozatokkal ért el nagyobb eredményeket, mikor odahaza kiépítette és Németországban összetörte a nemzeti egységet. Európa legtöbb politikusa azt hitte 1648-ban: a vesztfáliai béke rendelkezései nem maradhatnak sokáig érvényben. Pedig 223 év telt el, amíg Szedán másnapján feltámadt az egységes, akcióképes német birodalom. És 223 éven át kisebb-nagyobb változásokkal érvényesült a Richelieu által felállított elv: Németország felaprózása egyenként tehetetlen, egységes fellépésre nem alkalmas mozaik-darabokká.

Clemenceau elgondolása érthetővé válik, ha számbaveszi valaki, hogy Richelieu politikájának ez a letéteményese 30 éves volt Szedán, és 25 éves Königsgrätz napján. Az ilyen ember számára eleven emlék volt az az idő, mikor a német nagyhatalom még nem szerepelt Európa térképén és politikájában. Az új nagyhatalom tehát csak III. Napoleon elhibázott politikájának kellemetlen következménye volt Clemenceau szemében: kínos epizód, nem pedig fellebbezhetetlen szükségszerűség.

*

Mi fog történni? Ez a kérdés jogosulttá teszi a másik kérdést: mi történhetett volna?

1871-ben a német birodalom lakossága alig volt nagyobb, mint Franciaországé. 1914-ben pedig 70 százalékkal több volt a német, mint a francia. Németország egyre erősebb embertöbbletének nagy szerep jutott a francia háborús pszichózis kiváltásánál: és a német embertöbblet „ellensúlyozása” volt a francia politika számára a legsúlyosabb kérdés 1919-ben.

Ezért szabad ma már mérlegelni: vajjon nem hozott-e túlnagy áldozatokat az egységért, és az oszthatatlanságért a háború másnapján a német politika? Mert sok minden fordulhat másként, ha 1919-ben

kettészakad a német birodalom és Berlintől elválík Dél-Németország, mely akkor felszívta volna az osztrák köztársaságot. A közös vámterület és a közös valuta megbolygatására Münchenben nem gondolt senki. Gazdasági hátrányai nem lettek volna a kettéválásnak: annak, ha a délnémet és katolikus országok külön csoportosulnak München vagy Bécs köré. És mit változtatott volna az ilyen politikai fordulat a német kultúra összetartozásán? Clemenceau békéje helyett egészen más békeszerződés aláírására kerül sor 1919 nyarán, ha egy 20 vagy 25 milliós Dél-Németország válik el Berlintől: és nem csupán a német-osztrák köztársaság. Ha ez megtörténik, a franciák számára nincsen többé német „veszedelem”. A német munka, a német kultúra, a német gazdasági boldogulás pedig nyugodtabb utakon halad előre.

*

Talán nem egészen jogosulatlan Európa jövőjének, vagy holnapjának nagy kérdésével kapcsolatosan idézni az ilyen elmúlt lehetőséget. Mert sokáig volt a szociológia tudományának a csalhatatlanság hírével felruházott pápája Herbert *Spencer*, aki felállította többek közt a „*differenciálódás és integrálódás*” elméletét. Ez Európára nézve annyit jelentene már: *részekre bomlani, és azután egyesülni.*

A holnap profétái közül például *Wells* is itt keresi az igazi megoldást. Egy nagy gazdasági egység felépítésével, a nemzeti kultúra összeforrasztásával elégezték igazán fontos hivatallukat a nacionalista elv alapján életrekelt új nagyhatallmak. Az már kár volt, és hiba volt, hogy féltékenységek, irigységek, hiúságok miatt egymás ellen fordultak a „nemzeti gondolat” nevében ezek a nagyhatallmak, ötmilliós, 10 milliós, vagy 20 milliós állallmok még a realitások és a józanság alapján állallnak. Ilyen keretek közt politikai jelszavak nem győzhetnek az élet törvényei fölött. De a keretek széleledésével egyenes arányban nő meg

a hiúsági szempontoknak és a lármás jelszavaknak ereje a reális megfontolásokkal szemben.

Szóval: osztódás nélkül nincsen összeforrás. 22 állam „szövetsége” helyett legyen négy vagy öt állam szövetsége a német birodalom, de ez a négy vagy öt állam jusson szabadabb mozgáshoz, nagyobb politikai függetlenséghez. A német egység legyen gazdasági, kulturális, történeti keret, de ne lehessen többé a hiúsági, az érzékenységi, a féltékenységi szempontok hadműveleteinek alapja. Ha ez a „differenciálódás” azután kialakulna Franciaországban is, egészen más előfeltételekkel és lehetőségekkel indulhatna útjára az „Európai Egyesült Államok”, mint akkor, ha nagyhatalmak és kis országok keverednek össze, a nagyhatalmak gyámsága és gondnoksága alá helyezve a kis országokat.

*

Wells sokszor és sokféle módon rajzolta meg, milyen új világ fog épülni a régi helyére. Az egyik elgondolás végigvezeti Európa parcellázását, mint Európa összefoglalásának előfeltételét. Egy példán illusztrálva az így megálmodott jövőt: az olasz félszigeten intern határvonalak rajzolódniának ki. Milano lehetne újból Lombardia fővárosa, vagy Turin köré csoportosulna Észak-Olaszország. Firenze következne azután, mint Toscana fővárosa. Hét-nyolc millió olasz helyezkedne el Róma körül és a régi nápolyi királyság helyére lépne a nápolyi állam.

A négy új „ország” természetesen szoros kapcsolatban maradna, a közös ügyek egész sorára nézve, de mindegyik széles önkormányzatot kapna és külön parlamentet választana. Az ilyen parlamentek nem tévednének le a reálpolitika ösvényéről és jobban, racionálisabban gazdálkodnának, mint az olyan törvényhozás, amelynek 35 vagy 40 millió ember sorsát kell intéznie. A hiúsági szempontok, a presztízserdek, a nagyhatalmi jelszavak elvesztenék erejüket. Az fev elképzelt Olaszország aligha kezdett volna hábo-

rút 1915 májusában és aligha áldozott volna néhány százezer emberéletet olyan területekért, melyeknek nagy részét békésen, ingyen kínálták volna fel neki.

Négy vagy öt német parlament, Berlinben, Hamburgban, Drezdában, Münchenben, Boroszlóban: és Franciaországot nem tenné idegessé a német nyomás. A gazdasági és a kulturális egységet pedig nem bontaná meg és nem csorbítaná az, ha igazi államszövetség alakulna át a német birodalom.

Angliára bajos volna alkalmazni ezt a módszert, mert London egy világbirodalom fővárosa és nem csupán az angol szigetét. De Anglia amúgy sem kapcsolódhatik az „United States of Europa” keretébe, mert Ausztrália és Kanada nem vállalnák az ilyen társulást. Az angol világbirodalom és az Egyesült Államok mellett, mint harmadik, nagy egység szerepelne Európa akkor is, ha Anglia és Oroszország elszakadnak tőle. És mivel a negyvennyolc állam erősen kiépített autonómiája mellett egész szép utat tett meg fölfelé Amerika, akkor Európa számára sem volna nagy kockázat, ha akár negyvennyolc állammá oszlik szét. Amennyiben ez a negyvennyolc állam társul egymással és összefogva dolgozik.

Kissé egyoldalú beállítás az, amely a racionalizálás alatt a keretek folytonos szélesítését érti. Tízmillió ember józanabbul, tájékozottabban, több felelősséggel és több előrelátással kormányozza magát, mint 40 vagy 70 millió ember. Kis államok, nagyobb államszövetségek és fölöttük az Európai Egyesült Államok: ez a háromemeletes szerkezet volna az igazi megoldás.

De az ilyen megoldás leküzdhetetlen érzelmi akadályokkal áll szemben. „La France une et indivisible” volt az a jelszó, amelynek jegyében vérrel öntözték az egységes, oszthatatlan Franciaország földjét a jakobinusok. És száz német között nem akadt egy, aki 1919-ben jobb békét akart volna vásárolni, olyan áron, hogy épüljön ki a rajnai köztársaság: és

lazítsa meg a kapcsolatot Berlinnel Dél-Németország. Pedig amint igazi német érdekek védelmére lett volna szükség: München és Köln egész bizonyosan együtt masíroztak volna Berlinnel. A vér azonban különös folyadék, és kár harcolni olyan célokért, amelyek a vér összetételénél fogva elérhetetlenek.

*

Tehát? A legfőbb és a legfontosabb lépés Európa reorganizálása felé az a gazdasági összetartozás, amely egyre láthatóbban bontakozik ki a német birodalom és Franciaország között.

Furcsa, de így van: Elzász-Lotharingia visszakapcsolása indította meg ezt a fejlődést. A századok során át ez a két tartomány volt a válaszfal Párizs és Berlin között. Amikor azonban Elzász-Lotharingia tíz év előtt visszakerült Franciaországhoz, nem lehetett többé teljesen lebontani azokat a gazdasági kapcsolatokat, amelyekkel negyvenhét év sorsközössége forrasztotta a német birodalomhoz ezt a kicsiny, de értékes területet. Elzász-Lotharingia vasércmedencéi ültették a zöld asztal mellé a német és a francia nehézipart. Amint a kálimezők közvetítették a közeledést a német és a francia nagyipar között. Tardieu-e a francia miniszterelnök, vagy Briand, vagy Daladier: ez a kérdés kevésbé lényeges, mint amilyennek látszik. Azért, mert a német-francia gazdasági kapcsolatok ma már döntően fontosak, és a francia frank nem indulhat többé rohamra a márka ellen.

A tegnap még nem halt meg, de él már a holnap. Ez a holnap pedig összeforrasztja Németországot a francia köztársasággal. Innen, és így fog a realitások útjára indulni Európa reorganizálása.